פון ווילנער געטא.

געשטאלטן און בילדער

געשריבן אין שווערע צייטן

פון חייקל לונסקי.

פארלאג פון דעם פאראיין פון ד׳ יידישע ליטעראטן און זשורנאליסטן אין ווילנע.

תר"פ — ווילנע — 1920.

תוכן הענינים.

הקדמה	4—6
ווילנע אין יאָר תרע"ז	7—9
דער ראש ישיבה	10
דער שומר פון יידישקייט	10—11
דער חזן פון ותיקין	11
דער רבי פון די פועלים	12
דריי וואַסערטרעגער	13—15
די זאָגערקע	15—18
דער שקיעה שרייבער	18—19
דער מוכר ספרים	19—20
דער מעקלער פון די מלמדים	21—22
דער חברות גרינדער	22—23
דער משכיל	23—24
דער געלערנטער	24—25
דער בלינדער חזן	25—26
די שרייער	26—27
דער בעל תקיעה	27—28
דער משמרניק	28—29
דער גלות אַפריכטער	29—32
דער אַרכיטעקטאָר	32—33
דער באַנקיר	33—34
דער מאַטעמאַטיקער	34—35
דער אַפטייקער	36—37
דער מיוחס	37—38
דער מלמד	38—39
דער סופר	39—40
די שטאָט שמשים	40—42
דער משגיח פון די עירובין	42—43
דער עלסטער מורה הוראה	44—45
די וואונדער קינדער	46—47
חנה מיט אירע זיבן קינדער	48—49
די מיידעלע	50
די מתים	50—51
די מלחמה	51
די דייטשלעך	51—52
לוויות	53—54
ווילנער קלויזן אין געטאָ און אויפ'ן שולהויף	55—72

דרוקעריי ב. ציונסאָן און קאָמפּ., טראָקער גאַס, 13.

איינמאָל האָט ער זיך דאָרט אפילו אַרויסגערעדט, אַז דאָס איז זיין גאַנ־צער באַגער, אָנשפּאָרן געלט און פאָרן אין ארץ־ישראל.

אַזוי האָט ער געשפּאָרט און געטראַכט וועגן ארץ־ישראל, ביז עס איז אָנגעקומען די אָקופּאַציע.

דאַן, נאָך אַ פולע הונגערן, האָט ער אפילו ערלויבט זיך „אָנרירן" די „אָנגעשפּאָרטע" און אַ ביסל געפּטרט.

מיט די איבעריקע אָנגעשפּאָרטע האָט ער גענומען האַנדלען און איז גע־וואָרן אַ „גייער", אַ פּודנטרעגער.

איז ער אָבער געווען אַ שלימזל, האָבן די דייטשן ביי אים איינמאָל אָפּגענומען, און נאָך אייניקע מאָל אָפּגענומען, ביז פון זיינע „אָנגעשפּאָרטע" איז גאָרניט געבליבן.

קיין נדבות האָט ער ניט געבעטן, איז ער געזעסן אין בית־מדרש, גע־הונגערט און געהונגערט.

און דאָרט גופא אויסגעגאַנגען...

די זאָגערקע.

די זאָגערקע איז געווען אַ נידעריקע יידענע מיט אַ צופרידענעם פרישן פּנים און מיט אַ פולע פּרנסות, געהאַלטן אַ פּריוט, געמאַכט זעקלעך, געקאָכט באָבעס און געוואַשן פּאַדלאָגעס.

דער עיקר ספּעציאַליטעט אירער איז אָבער געווען די „זאָגעריי"; אויף ראש־השנה און יום־כיפור פלעגט זי אָפּדינגען אָגולנע אַ טיש אין גרויסער שול לעבן טיר, פאַרדינגען דאָרט אָרימע ווייבער „עמי־הארצים" און דאַוונען מיט זיי; הגם דאָס האָט איר ווייניק־וואָס אַריינגעטראָגן, אַמאָל נאָך אויך צוגעלייגט, פונדעסטוועגן האָט זי זיך מיט דעם תמיד בעיחוסט.

איר דירה איז געווען אין אַ פינסטער קליין שטיבל אַנטקעגן מיסטקאַסטן, אין שכנות מיטן יידישן מרחץ.

די גאַנצע מעבל אין שטיבל איז געווען: אַ טישל מיט אַ פּאָר צעבראָ־כענע בענקלעך, אַ בעט, איבערן בעט פּאַלאַטקעס און אַ גרויסער אויוון.

די בעט האָט געהערט דער בעל־הביתטע און די פּאַלאַטקעס—צו אירע שכנים, אָרימע־לייט, וואָס גייען איבער די הייזער, און אויף דער פּאָדלאָגע אין אַלע ווינקעלעך—פאַרשיידענע משוגעים: אַ געוועזענער מלמד, וואָס שרייט באַכאַנאַנד: „שקצים, לאַידאַקעס, שטיל זאָל זיין!" אַן אלמנה, וואָס שילט טאָג און נאַכט דעם מאַן; נאָך איינער, וואָס זינגט תמיד שטילערהייט מעלאַנכאָליש ימים־נוראימדיקע ניגונים א. אַז. וו.

דעם אויוון האָט די זאָגערקע אויך באַנוצט אויף אירע פּרנסות־

זי האָט דאָרט אַלע אינדערפרי אויסגעקאָכט קאַרטאָפל, באָבעס, אַרבעס, און פאַרקויפט אין יידישער גאַס.

אויפן אויוון האָט זי געטריקנט אירע פאַפירענע זעקלעך, וואָס זי האָט געמאַכט בייטאָג, ביינאַכט (ליידיק איז זי קיינמאָל ניט געזעסן) און פאַרקויפט אין די קליינע קרעמלעך.

דאָס אַלץ איז ביי איר געווען קלייניקייטן, און די גאַנצע חיונה האָט זי געצויגן פון וואַשן פאַדלאָגעס.

אין גאַנץ יידישער גאַס איז זי געווען אַ מפורסמת; זי האָט געהאַט בעל-הביתטעס אויף אַ גאַנצער וואָך, זיי האָבן געוואַרט אויפן „אָטשערעד", ביי איינער זונטאָג, ביי דער אַנדערער מאָנטאָג א. אז. וו.

בטבע איז די זאָגערקע געווען זייער אַ גוטע; די באָבעס פלעגט זי פאַר-קויפן ביליגער ווי אַלע, דאָס זעלבע אויך מיטן וואַשן די פאָדלאָגעס.

זי פלעגט אַלץ טענהן, אַז זי האָט ניט קיין הארץ צו באַרייכן אָרימע מענטשן. דעריבער האָט זי טאַקע געהאַט אפולע קונדן, אַזש מען פלעגט זיך קריגן איבער איר.

פון גרויס פאַרהאַוועטקייט פלעגט זי קיינמאָל ניט עסן קיין „סעודת קבע", תמיד נאָר כאַפ-לאַפ אַ ביס אַן עפל פאַר אַ פאָר גראָשן, אַ קוכעלע פאַר אַ קאָפּיקע, אַ שטיקל לונגען מיט ברויט פאַר אַ צענער, און אַזוי אָפּלעבן דעם טאָג.

שטענדיק האָט זי ליב געהאַט צו טאָן עטלעכע מלאכות מיט אַמאָל: קאָכנדיק די קאַרטאָפל, האָט זי אויך געקלעפּט זעקלעך, וואַשנדיק האָט זי אויך געגעסן; האָט זי ניט געגעסן, האָט זי כאָטש דערציילט מעשיות; און מעשיות האָט זי געהאַט אַ פולע, חלילה קיינעם ניט באַרעדט, מער ניט פון איר, מיט אירע מאַנען.

איר טאַטע, פלעגט זי דערציילן, איז געווען אַ שוסטער, אַ לאַטוטניק, שמעון קאַפּטאַנס אַ פליגל-אַדיוטאַנט.

פון זיין אַרבעט האָט ער קנאַפ-וואָס פאַרדינט, נאָר איר מוטער איז גע-ווען אַ טענדלערקע, אַ גרויסע פאַרדינערקע.

ביי זיי האָט זיך אָבער קיין קינדער ניט געפירט; זי איז דאָס געווען די זיבעטע, און זי איז געבליבן לעבן צוליבן זכות, וואָס זיי האָבן אריינגענומען אַ יתומל אויף האָדוואַניע, לויט דער עצה פון רבנים.

צו פערצן יאָר האָט זי חתונה געהאַט מיט אַ געראָטענעם יונגן-מאַן, אַ גרויסער למדן; ער איז אָבער תיכף אַראָפּ פון דרך-הישר, געגאַנגען אָן אַ היטל און געלייענט ביכלעך, האָט אים די מוטער אָפּגעגט.

דערווייל איז די מוטער אָפּגעשטאָרבן, האָט איר דער פאָטער חתונה גע-מאַכט מיט אַ גרויסן למדן אַן אַלטן מאַן, האָט זי אים ניט געוואָלט, און ווידער זיך געגט.

אינמיטן איז דער פאָטער געשטאָרבן; אַ פאַרדינערקע איז זי גע[illegible]רן,

פּלעגט זי דערציילן תּיכּף נאָך איר מוטערס טויט, האָבן זיך אויף איר געקוואַפּעט רק אַלטע לייט, זי זאָל זיי געבן עסן, און זי האָט צום דריטן מאָל חתונה געהאַט מיט אַ פּרוש, וואָס איז געזעסן אין אַ קלויז און געלערנט, אַן אַלטער מענטש, אָבער זייער אַ גוטער, מיט אים האָט זי געהאַט אַ ייִנגל, איר גאַנצער אייגנס.

מיטן פּרוש האָט זי אָפּגעלעבט זיבן יאָר; פּלוצלונג, דערציילט זי, איז זי משוגע געוואָרן און געבעטן ביי אים גט. האָט ער זיך אָנגעהויבן ביי מיר צו בעטן מיט טרערן: זע, מיין טאָכטער! איך בין דאָך שוין אַלט, איך וועל זאָ ווי זאָ באַלד שטאַרבן, און איך האָב דאָך מיט דיר אַ קינד, פאַר וואָס ווילסטו זיך גטן"?! און דערביי זיך פונאַנדער געוויינט ווי אַ קליין קינד. איך, פּלעגט זי דערציילן מיט אַ ימים־נוראָימדיקן תּחינות־ניגון,—האָב נאָך מער געוויינט, וואָרים ער איז מיר געווען ווי אַ טאַטע, און פונדעסטוועגן פאָרט זיך געגט.

זי האָט אַפילו דערנאָך שטאַרק חרטה געהאַט און דערפאַר געטראָגן אים אַ גאַנץ יאָר אין מושב־זקנים ביז זיין סאַמע טויט אַלע פרייטאָג צוויי חלהלעך און אַ קוואַטירל בראַנפן אויף קידוש.

דער פערטער מאַן איז געווען אַן אַלטינקער, שייניקער און ריינינקער יידעלע, מיט אַ גוטן קול־נגינה, אויך אַ למדן. ער איז געווען אַ חזן פון מעמדות און עשירי־קדש, אויך געגאַנגען מיט אַ פּושקע פאַר אַ חברה, אָבער פון אַלע זיינע פאַרדינסטן פלעגט ער איר מער ניט געבן, אַ גילדן אויף וועטשערע און 4 גילדן אויף שבת; וואָלט געווען פונדעסטוועגן גוט, האָט ער אָבער אַלץ געהאַט צו איר טענות, אַז ער קען ניט פאַרטראָגן דעם געפילדער פון די משוגעים, און דעם עיפּוש פון דער דירה, און איז טאַקע פון דעם קראַנק געוואָרן און געשטאָרבן.

דער פינפטער מאַן איז געווען אַן אונטערשמש, אפילו ניט קיין אַלטער, אָבער אַ בייזער. די חתונה מיט אים,—פּלעגט זי אַלץ זאָגן,—איז איר אָנגעקומען שווערלעך; דער ייִנגל איז שוין דאַן געווען אַ היפּשער, פון אַ יאָר צוועלף, האָט ער זייער געוויינט, האָט עס איר גענומען ביים האַרצן. דער ייִנגל איז געווען אַ שטילינקער, האָט זי אים איינגענומען מיט גוטע רייד, איז ער מרוצה געוואָרן.

אַזוי האָט זי זיך אָפּגעלעבט ביז דער מלחמה גאָר נישקשהדיק. אין דער צייט פון דער אָקופּאַציע איז קיין קאַרטאָפל, אַרבעס, באָב צום קאָכן ניט געווען, די אָרימעלייט מיט די משוגעים זיינען געוואָרן ווינציקער, אפילו קיין פאָדלאָגעס צום וואַשן איז אויך ניט געווען. אויב עס האָט זיך אַמאָל יע געמאַכט, פּלעגט אַרויספאַלן ביי איר די באַרשט פון די הענט און דאָס וואַשן איז שוין געווען גאָר ניט געראָטן; אַז מען פּלעגט איר דאָס אויסריידן, פּלעגט זי טיעף אַ קרעכץ טאָן און זאָגן שטילערהייט: „זיי ווייסן מסתמא ניט, אַז איך האָב שוין אַ פּאָר טעג ניט געגעסן".

איר גאַנצער פאַרדינסט האָט אפילו ניט געקלעקט פאַרן זון, און ניט איין מאָל פלעגט אויסברעכן מלחמות צווישן זון מיטן מאַן איבערן כזית ברויט, אָבער זי אַליין האָט שטענדיק געשוויגן, געהונגערט און געשוויגן.

אַ קורצע צייט אפילו האָט זי דווקאָ פאַרדינט; עס איז דאַן אויסגעבראָכן די טיפוס־מגפה, איז זי געוואָרן אַ היטערקע פון גוססים, פלעגט נייען תכריכים, אָפּריכטן טהרה און איז געוואָרן גאָר לעבעדיק, אי געזען זיך מיטן גראָשן, אי מיט אַ מלבוש (פון מת), געהאַט פאַרן זון מיטן מאַן, און אַליין אויך ניט געהונגערט.

אינגיכן האָט זי זיך אָבער מיטן טיפוס אָנגעשטעקט און געשטאָרבן, צוויי און פערציק יאָר אַלט.

דער שקיעה־שרייבער.

דער שקיעה־שרייבער איז געווען אַ נידעריקער, מיט אַ לאַנגער ווייסער באָרד, אַ פריילעכער, אַ רירעוודיקער, און שטענדיק זיך הסידישע ניגונימלעך אונטערגעזונגען.

אַמאָל איז ער געווען אַ פיינער בעל־הבית, געהאַט אייגענע הייזער געפירט געשעפטן, נאָר חתונה מאַכנדיק די קינדער, אפילו מיט זיי לייטישע שידוכים געטאָן, אָבער די געשעפטן מיט די הייזער זיינען דערווייל איינציקווייז ניט געוואָרן.

די קינדער זיינען אויך דערנאָך פאַרשוואונדן, צעשפּרייט געוואָרן אין דער גאַנצער וועלט, ווער אין אַמעריקע, ווער אין אַפריקע, ער האָט אָבער פון דערווייטנס פון זיי גוטע בשורות געהערט, אויך האָבן זיי אים רעגעלמעסיק זייער שטיצע געשיקט, איז ער געזעסן מיט זיין אַלטער און גאַנץ רואיק זיך געלעבט.

זי איז געווען אַ ווירטן אין שטוב, און ער איז געוואָרן אַ גאַנצער בעל־הבית אין קויז, איבערגעגעבן זיך צו עבודת הבורא, געזאָגט תהילים, געלערנט אין פאַרשיידענע חברות מקראָ, משנה, מגידים געהאָרכט און אַזוי זיך ביז דער מלחמה אין נחת און כבוד פאַרבראַכט.

אַז ס'איז אָבער אויסגעבראָכן די מלחמה, האָט דער שקיעה־שרייבער דערלעבט זייער שלעכטע צייטן; פון די קינדער ניט ער האָט געהערט, ניט

אויך אין דער אַרבעט פאַר זיינע חברות, נעמט ער און וואַרפט אַוועק אויך זיינע אַלע געשעפטן און גיט זיך איגאַנצן איבער מיט זיינע חברות.

אַזוי האָט ער זיך געלעבט, געגרינדעט חברות און געקליבן נחת פון זיי.

אַז ס'איז אָבער אָנגעקומען די אָקופּאַציע, און צרות איז געוואָרן וואָס מערער און מערער און זיינע חברות זיינען געוואָרן וואָס ווייניקער און ווייני־קער, איז ער פון צער גאָר קראַנק געוואָרן און קראַנקערהייט פאַרגינט ער זיך ניט אַפילו אַ שטיקל פלייש: „ווי קען איך עסן פלייש בשעת די אָרימע פעלט ברויט!".

און פאַר זיין שטאַרבן שרייבט ער אָפּ בצוואה זיינע חברות עטלעכע טויזנט מאַרק, וואָס ער האָט עס אַ גאַנצן לעבן קאָפּיקעסווייז פאַר זיי ירושה געקליבן.

דער משכיל.

דער משכיל האָט געשטאַמט פון אַ מיוחסדיקער אָרטאָדאָקסיש־משכילישער פאַמיליע, וואָס האָט דעם יידנטום אייניקע גרויסע לייט געגעבן.

ער אַליין איז אויך געווען אַן אינטעליגענט, געקענט אייניקע שפּראַכן, גע־גאַנגען מיט אַ נעט געשאָרן בערדל און איז דאָך אַן אָרטאָדאָקס אַ קנאי גע־ווען; ער האָט אפילו אין רוסיש דווקא אַ חיבור געדרוקט צו פאַרטיידיקן דעם אָרטאָדאָקסישן חינוך און איז פון די ציוניסטן אַוועק, ווייל זיי זיינען ניט פרום.

פריער איז ער אַ בוכהאַלטער ביי יענעם געווען, נאָך דער חתונה איי־גענע געשעפטן געפירט און איז געוואָרן רייך.

אַז ס'איז אָבער די מלחמה אויסגעבראָכן, זיינען זיינע געשעפטן שוואַ־כער געוואָרן. דערנאָך אין דער אָקופּאַציע זיינען זיי איגאַנצן אונטערגעגאַנ־גען, איז ער געזעסן, געגעסן דעם מזומנעם קאַפּיטאַל און געקרעכצט.

מ'האָט אים אפילו גוטע שמוגלערשע געשעפטן פאָרגעלייגט (קיין אַנדערע געשעפטן איז דאָך ניט געווען), האָט ער וויפיל צייט אַ גרויסע אינערלעכע מלחמה אויסגעשטאַנען: פון איין זייט גרויסע רווחים, און פון דער אַנדערער זייט דער תהום פון דחקות און ליידן. אָבער דער משכיל, וואָס אין אים, האָט אים ניט געלאָזט רוען: סטייטש, ווערן אַ שמוגלער, און באַגזלען דעם אָרימען פאָלק?

איז ער געזעסן אין סטראַשונס ביבליאָטעק און געמאַכט אַ חיבור אויף תהלים און געזעסן אין שטוב און געגעסן דעם קאַפּיטאַל און געשאָטן שוועבל און פעך אויף די שמוגלער. „אויב מען נעמט אפילו פאַר אַ שוועבעלע ביים פויער טייערער, וועט דערפאַר דער פויער פאַרן שטיקל ברויט נאָך 10 מאָל.

טייערער געמען, און די אַלע אָרימע לייט וועלן פון הונגער אויסגיין — פלעגט ער אַלץ טענען.

דערווייל איז אָבער דער קאַפּיטאַל וואָס אַ טאָג אַלץ ווייניקער און ווייניקער געוואָרן, האָט עס אים געקרענקט און געקרענקט, ביז וואַנען ער איז טאַקע קראַנק געוואָרן און געשטאָרבן.

דער געלערנטער אָדער דער איש=הספר.

דער געלערנטער האָט געשטאַמט פון גרעסטן יחוס. ער איז געווען אַ הויכער, אַ שטאָלצער, מיט אַ שטרענגן אויסזען, אָבער אַ גרויסער בעל=טובה און זייער אַ קלוגער.

ער איז געווען אַ מפורסם אין דער גאַנצער געלערנטער וועלט, און מיט אַלע גרעסטע זיך קאָרעספּאָנדירט. אין שטאָט אָבער האָט אים כמעט קיינער ניט געקענט, ווייל ער איז געווען אַ קאַבינעט=מענטש, אַ איש=הספר.

נאָך זייענדיק גאָר יונג, האָט ער שוין אָנגעהייבן שרייבן. אינגיכן איז ער אָבער אַ סוחר געוואָרן, און פאָרנדיק קיין פּעטערבורג, קיין רוים האַנדלען, האָט ער זיך גאָר אין די גרויסע ביבליאָטעקן, אין די גרויסע אוצרות פון ספרים געגריבלט, און ספרים אָנגעהויבן צו שרייבן, און וואָס אַ יאָר אַלץ מיט אַ ספר מער דער געלערנטער וועלט געשענקט, און יעדער ספר האָט געמאַכט אַ רושם, האָט געהאַט אַ ווירקונג.

אינגיכן האָט ער גאָר אַ מויער גענומען סטראָיען, אָבער אין זינען האָט ער אַלץ זיינע ספרים געהאַט; האַבנדיק חיונה פון מויער, וועט ער זיינע ספרים קענען רואיקער שרייבן. ער מאַכט אַ גערטל, ער פלאַנצט אַ סעדל, און אַלץ כדי ער זאָל אויך זומער אין די היצן רואיק זיינע ספרים קענען שרייבן.

און סיי בייטאָג, סיי ביינאַכט, סיי ביים עסן, סיי ביים שלאָפן איז ער אַלץ מיט זיינע בערג ספרים אַרומגערינגלט געווען, צו קיינעם איז ער ניט געגאַנגען, אין ערגעץ ניט געפאָרן, און אַלץ געזעסן געקוקט אין זיינע ספרים, געשריבן און געקוקט.

אַ כלל=טוער איז ער געווען, און זיין גאַנצע כלל=טועריי איז אין אַ ביבליאָטעק פון ספרים געווען. זיין גאַנצער שפּאַצירגאַנג איז אויך תמיד געווען פון זיין ביבליאָטעק אין דער צווייטער ביבליאָטעק. אָן זיינע ספרים איז ער געווען ווי אַ פיש אָן וואַסער.

אַז ס'איז די אָקופּאַציע געקומען, און זיין מויער האָט אים שוין קיין חיונה ניט געגעבן, זיין מויער איז גאָר אַ קאַזאַרמע געוואָרן, און זיינע ספרים שרייבן האָט ער ניט געקענט, איז ער פון צער גאָר קראַנק געוואָרן.

און בשעת ער איז שוין קראַנק געלעגן און כמעט ריידן ניט געקענט,

זיינען זיינע לעצטע ווערטער אויך וועגן די ספרים געווען. זיין קליינע ביבלי־אָטעק אין דער גרויסער ביבליאָטעק אריינגעבן האָט ער בצוואה געלאָזן, און מיט די ווערטער האָט ער זיין נשמה אויסגעהויכט.

דער בלינדער חזן.

דער בלינדער חזן איז געווען אַ הויכער, אַ שטאָלצער, מיט אַ ווייסער שיינער באָרד און מיט אַ פריש מונטערן פנים, אָבער מיט נאָך אַ פרישערן מונטערן יונגן קול.

אין דער יוגנט איז ער געווען אַ פורמאַן, אַ געזונטער קאַרעניק, געוויינט געווען צו שלעפּן משאות, נאָר אַז ער איז בלינד געוואָרן, האָט ער אָנגעהויבן בעטן נדבות.

ער איז אָבער ניט געווען הכנעהדיק און שעמעוודיק אַזוי ווי אַלע אָרימע לייט, וואָס בעטן שטום און זיינען דאָס רוב נאַכלעסיק אין זייער פּראָפעסיע; ער איז, אדרבא, געווען עפּעס שטאָלציק, געבעטן אויפן קול און אָפּגעהיט מיט גרויס זריזות זיין פּראָפעסיע, ניט דורכגעלאָזן אויפן שול־הויף קיין לוויה, קיין יום־טוב און געמאַכט מטבע, אַז מ'האָט גאָר געזאָגט אויף אים, אַז ער האָט „קונדזשיעס", ממון קרח.

דער בלינדער האָט אויך געהאַט אַ זעלטענעם זכרון, אַ זעלטענע השגה. ער האָט געקענט אַלע תפילות אויסווייניק און דערקענט אַ מענטשן צום ערשטן מאָל נאָכן קול נאָך, אויך געוואוסט אַלע גאַסן, וועד רעדט—דעם שול־הויף איז ער געווען גאָר קלאָר ווי זיינע פינף פינגער, און געגאַנגען אומעטום גיך, מיט זיין שיינעם שטעקן טאַפּנדיק פאָראויס, אַז ער איז גאָר געווען אַ וועגווייזער פאַר זיין בלינדער פרוי, אַזוי ווי ער וואָלט אַליין געווען אַ זעענדיקער.

און אַז עס פלעגט קומען שבת, פלעגט ער זיך אויספּוצן מיט זיין נייע היטל, מיט זיין נייעם מאַנטל, פאַרקאַמען די שיינע באָרד, אַז ער פלעגט גאָר פאַרשיינען די גאַס, גייענדיק אין שול אַריין, און אין אַלע פאַלישן און שבעה־קרואים פלעגט זיך פרייטאָגצונאַכט, שבת אינדערפרי און צו מנחה הערן קלינגענדיק דעם בלינדן חזנס קול מיט די פּערלדיקע קלאָרע ווערטער אַזוי בנעימות־דיק, אַז ס'איז געווען אַ מחיה נפשות.

אויפן דאַוונען איז ער געווען אַזאַ שטאַרקער בעלן, אַז ס'איז ביי אים רעכט געווען אָפּזיצן וויפיל מנינים און אָפּהיטן דעם עמוד, און ווען לצים האָבן זיך מיט אים געוואָלט אַ רייץ טאָן און ניט לאָזן אים צום עמוד, פלעגט ער אָבער קומען מיט זיינע טענות, אַז ער איז גאָר אַ חיוב.

אַזוי האָט זיך דער בלינדער חזן געלעבט רואיק ביז דער אָקופּאַציע;

דער עלטסטער מורה־הוראה.

דער עלטסטער מורה־הוראה איז געווען אַ גרייז־גרויער, אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ הייליק־געטלעך פּנים.

אין דער גאַנצער וועלט איז ער געווען מפורסם פאַר אַ גאון און אַ צדיק תמים, און אין גאַנץ שטאָט האָבן אַלע דערמאָנט זיין נאָמען תמיד מיט גרויס כבוד און ליבשאַפט.

ער האָט געהאַט אַפּילו אַ ברודער, אַן עלטערער פון אים, און נאָך אַ גרעסערער גאון פון אים, נאָר יענער איז יונג געשטאָרבן, איז ער געבליבן דער עלטסטער מורה־הוראה אין ווילנע.

אין ווילנע איז דאָ אַ פולע רבנים, און יעדער הויפּט־רב האָט זיך זיין עובדא: ביי דעם — דין תורה׳ס, ברירהס שלישיתן; ביי דעם — כלל־ענינים, און ביי אים האָבן זיך קאָנצענטרירט די רעליגיעזע ענינים. ער איז געווען דער ממונה אויף די מקוואות, עירובין, גטין; צו אים איז מען געקומען פון גאַנץ שטאָט מיט שאלות פון כשר און טריף; צו אים פלעגן אויך אָנקומען שאלות ותשובות פון דער גאַנצער וועלט פון די גרעסטע רבנים און קהלות; עס פלעגן קומען צו אים אויך פּרושים, בחורים פון אַלע ישיבות, און קיבוצים נאָך סמיכה, און פיל זייגען געקומען גאָר בעטן אַ ברכה צו פּרנסה, צו קינדער, וכדומה.

און דער אַלטיטשקער גאון איז זיך צענדליקער יאָרן אָפּגעזעסן אויף זיין צעבראָכענער קאַנאַפּקע אין גיטקע טויבעס זאַוואולאָק, אין אַן אַלטער חורבה־דיקער דירה; אַנטקעגן טיר איז ער געזעסן, קיינעם לאַנג וואַרטן ניט געלאָזן, און אַלעמען גלייך געענטפערט.

ער פלעגט כמעט ערגעץ ניט גיין, מער ניט ווי דאַוונען אין ר׳ שאולקעס קלויז אָדער אין קברנישער שול, און דאָרט תמיד לעם טיר אין אַ ווינקעלע געשטאַנען, מיטן פּנים צום וואַנט און מיט גרויס דביקות געדאַוונט. וויפיל שעה פלעגט דויערן זיין דאַוונען! מען פלעגט אים אויך אָפט טרעפן 9—10 ביינאַכט ווינטער אין די גרעסטע פראָסט אין ווילנער פאַלוש מעריב דאַוונענדיק, און נאָכן דאַוונען שוין ווייטער אויף זיין אַלטער קאַנאַפּקע מיט דער געזענער פעדער אין האַנט, און געשריבן זיינע סמיכות, זיינע חיבורים, זיינע תשובות. אַזוי האָט ער אָפּגעשריבן צענדליקער יאָרן און זייער אָפט ווינטערדיקע גאַנ־צענע נעכט ביזן גרויסן טאָג אַריין.

פאַרשריבן זיינען אַפּילו אויף די גליונות פון זיינע אַלע ספרים אין זיין גרויסער ביבליאָטעק; ער האָט הגהות אויף זיי געמאַכט, און אומעטום קען מען דאָרט לייענען זיין דיקן לענגלעכן כתב.

ער איז געווען די צירונג פון ווילנע; זי האָט זיך מיט אים געגרייסט; איז געקומען ד״ר הערצל, האָט מען אים דעם גרויסן גאון מכבד געווען מקבל־פּנים זיין דעם גרויסן מנהיג מיט זיין ברכת־כהן, וואָרים ער איז אויך אַ כהן געווען. און אַז ס׳איז דורכגעפאָרן דער קיסר ניקאָלאַי, האָט מען אים אויך

געשיקט דעם גרויזאַמען הערשער אַ ספר־תורה דערלאַנגען, זיין צאָרן צו שטילן.

דריי נעכט האָט אַפילו דער גרויסער צדיק ניט געשלאָפן פון גרויס פחד פאַרן גרויזאַמען קיסר, אָבער ניט ווייניקער פחד האָט אויך דער בלוטיקער הערשער פון קישינעוו געהאַט, אַז ער האָט דערזעען דעם הייליקן פנים פון גרויסן צדיק, אָנגעטאָן אין זיינע טייערע מלבושים, אין אַ נייער אַטלעסענער זופּיצע, מיט אַ נייער שטריימעלע; ווי אַ מלאך אלקים האָט ער דאַן אויסגעזען, און אַ פחד איז דעם קיסר באַפאַלן: אַ גאַנצן וועג פאָרנדיק האָט ער דעם ווילנער גובערנאַטאָר אַלץ געפרעגט: „ווער איז ער, דער הייליקער? וואָס איז זיין אַרבעט?”.

שיין איז געווען, אַז מ'האָט אים צו דער תורה אויפגערופן, און לויט זיין מנהג האָט ער דאַן מיט זיין שיינעם דביקותדיקן קול אַליין אין דער תורה געלייענט.

שיין זיינען אויך געווען זיינע שבתים, מיט זיינע יום־טובים, וועלכע ער פלעגט מיט אַ באַזונדער התלהבות מקבל זיין. — זיין פנים האָט דעמאָלט געשטראַלט פון גרויס שמחה; זיינע איידימס די רבנים, אויך פיל פון די גרויסע לייט פון ווילנע פלעגן אים קומען גוט יום־טוב ביטן, און מען פלעגט אַ גאַנצן טאָג פאַרברענגען אין תורה; ער פלעגט אויך דאַן בשעת חדווה, זינגען מאָדנע שיינע ניגונים, וועלכע ער האָט מקבל געווען בירושה פון זיינע זיידעס און עלטערזיידעס.

אַזוי האָט זיך אָפּגעלעבט דער ווילנער עלטסטער מורה־הוראה זיינע פינף און זיבעציק יאָר, אפילו אין נויט און דחקות, אָבער עטלעכע גוטע איידימס און אַ זון אין ווילנע רבנים. געלאָזן.

אין ווילנע איז דאָ נאָך אַפּולע רבנים, צווישן זיי גאָר גרויסע, וואָס זייער נאָמען קלינגט אין דער גאַנצער וועלט.

אָבער אַזאַ צדיק־תמים ווי ער, איז אין ווילנע ניט פאַרבליבן;